

■ Spremembe v kulturni pokrajini

Barbara Lampič

V zadnjem desetletju smo v velikem delu Slovenije priče hitrim in prostorsko obsežnim spremembam rabe zemljišč, ki so posledica številnih procesov in novih teženj v prostorskem razvoju. Žal pa lahko že ob razmeroma hitrem pregledu oziroma analizi ugotovimo, da so številni procesi v prostoru slabo načrtovani in nenadzorovani, razvoj posameznih dejavnosti medsebojno neuskladen, posledice v prostoru pa marsikje izrazito negativne in povsem v nasprotju z načeli trajnostnih priporočil razvoja.

Raba tal je ena tistih prvin, ki najbolj prepoznavno zaznamuje pokrajino. V njej se kažejo zapletena razmerja med fizičnimi in družbeno-gospodarskimi dejavniki. Odločujoči dejavniki, ki oblikujejo potencial za kmetijsko rabo tal, so na ravnini drugačni od tistih na gričevju ali hribovitem svetu. Razlike v reliefu, v kamninski zgradbi in z njo povezane različne vodne značilnosti, mikroklimi idr. so povzročile tudi razlike v poteku pedogeneze in posledično vplivale na kakovost prsti, posredno pa seveda tudi na rabo tal. Raznolika pokrajinska raba in velika pestrost prsti so navkljub majhnosti karakteristične za slovenski prostor (Suhadolc et al., 2010).

S pokrajinsko rabo povezano pa je v zadnjem času tudi vse bolj aktualno in zdi se da že pereče vprašanje ohranjanja ustreznega **obsega** in **kakovosti kmetijskih zemljišč** z vidika **sposobnosti samooskrbe**. Slovenija je po deležu kmetijskih obdelovalnih zemljišč skoraj na repu med državami EU. Obdelovalnih kmetijskih površin imamo le še 8,8 %, ostalih kmetijskih zemljišč pa še 24,3 %. Od leta 1991 do leta 2008 se je površina kmetijskih zemljišč v uporabi zmanjšala za dobrih 12 % (68.870 ha), samo v obdobju od leta 2002 do 2007 pa smo zaradi urbanizacije (trajno) zgubili skoraj 20.000 ha oziroma kar 7 ha kmetijskih zemljišč na dan. Tako imamo v Sloveniji danes le še 2545 m² kmetijskih zemljišč in komaj 884 m² obdelovalnih zemljišč na prebivalca. Pravilno lahko vrednotimo te številke ob dejstvu, da je za zagotavljanje samooskrbe potrebnih kar 2500 do 3000 m² obdelovalnih površin na vsakega prebivalca. (Suhadolc et al., 2010)

Kakšne pa so razmere na Spodnjem Podravju? Tudi tu, tako kot v večjem delu Slovenije, veljavna zakonodaja s področja razvoja in urejanja prostora ni uspela usmerjati prostorskega razvoja po načelih trajnosti. Marsikje je prišlo do slabo pretehtanih in hitrih posegov v in izven območij naselij. Pritiski na kmetijska zemljišča kot osnovni vir za pridelovanje hrane so najbolj intenzivni na Ravnini ob Dravi.

Če primerjamo stopnjo zagotavljanja samooskrbe Spodnjega Podravja s slovenskimi razmerami pa je slika kljub vsemu izrazito pozitivna. Obseg obdelovalnih zemljišč na prebivalca Spodnjega Podravja je skoraj za štirikrat večji kot na prebivalca Slovenije in tudi presega površino, ki je potrebna za zagotavljanje samooskrbe.

Tako Spodnje Podravje z vidika zagotavljanja boljše stopnje samooskrbnosti predstavlja nacionalno pomembno in posebej vredno regijo, kar bi morali upoštevati tako pri oblikovanju nacionalnih kot regionalnih politik, razvojnih ukrepov in usmeritev.

Preglednica 11: Obdelovalna in kmetijska zemljišča na prebivalca v Sloveniji in na Spodnjem Podravju leta 2009.

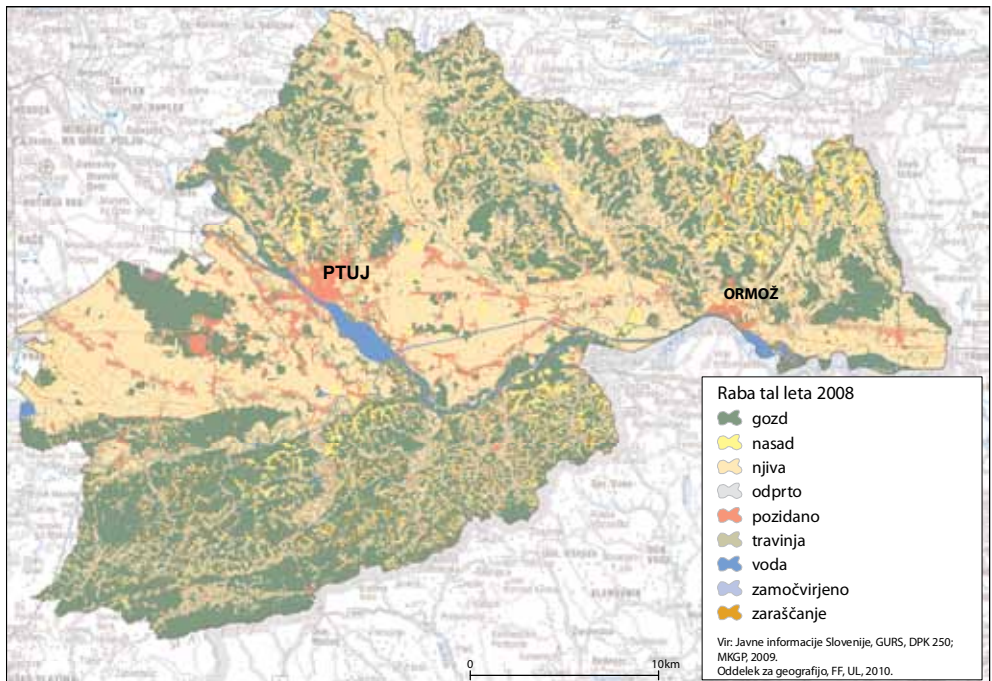
Območje	Obdelovalna zemljišča na prebivalca (m ²)	Kmetijska zemljišča na prebivalca (m ²)
Slovenija	884	2545
Spodnje Podravje	3708	5416

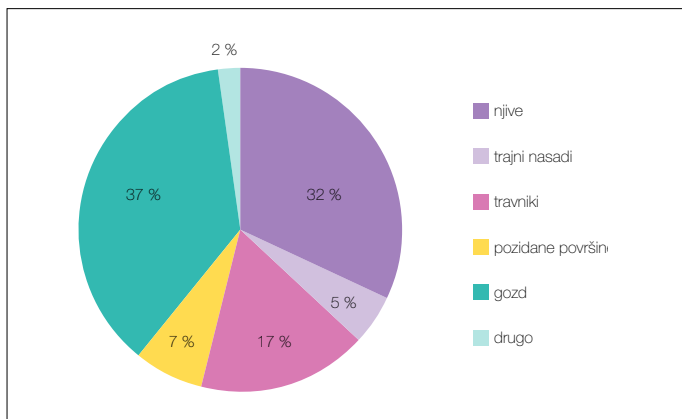
Vir: SURS, 2010; MKGP, 2009.

Raba in sprememba rabe zemljišč - odraz dinamičnih sprememb v prostoru

Pokrajinsko raznolikost na območju Spodnjega Podravja poudarjajo predvsem velike razlike med večinoma obdelanimi prisojnimi, južnimi, jugovzhodnimi in jugozahodnimi pobočji ter osojnimi pobočji, pretežno poraslimi z gozdom. Da govorimo o izrazito »kmetijski regiji«, kaže že struktura rabe zemljišč. Gozda je na celotnem območju Spodnjega Podravja malo, komaj 35 %, kar je glede na dejstvo, da je to prevladujoča kategorija v Sloveniji, izrazito podpovprečno. Pokrajini pečat kmetijske regije dajejo njive skupaj s trajnimi nasadi, ki zavzemajo 37 %, travniki pa »komaj« 17 %. Pozidanih površin (skupaj z območji infrastrukture) je že 7,3 % površin (MKGP, 2008).

Slika 44: Raba tal na območju Spodnjega Podravja leta 2008.

Vir: MKGP, 2009.

Slika 45:

Struktura rabe kmetijskih zemljišč Spodnjega Podravja.

Slika rabe tal je še mnogo bolj pestra po pokrajinskih enotah Spodnjega Podravja oziroma po značilnih pridelovalnih območjih, kjer se odražajo vsi specifični naravnogeografski dejavniki, ki odločujoče vplivajo na prevladujočo rabo.

Ravnina ob Dravi izrazito izstopa po deležu njiv, ki zavzemajo skoraj 60 %, najmanj njiv pa je pričakovano v Halozah (5,9 %), kjer velike strmine otežujejo intenzivno kmetijsko rabo. Gozda je v Spodnjem Podravju v primerjavi s slovenskimi razmerami malo, vendar je pomembna njegova razporeditev. V Halozah je gozdov kar 57 %, poraščajo pa predvsem višja območja. V Slovenskih goricah gozdovi obsegajo 35,8 %, na najbolj poseljeni in intenzivno kmetijski Ravnini ob Dravi pa komaj 18 %. V gričevnatem svetu Haloz in Slovenskih goric so zaradi razgibanega reliefa kmetijske površine majhne, gospodarsko bolj pomembni pa so intenzivni vinogradi in sadovnjaki, ki na območju Slovenskih goric obsegajo 8 % in v Halozah 6,6 % površin.

Izpostaviti velja še nadpovprečno nizek delež travinja v vseh treh pridelovalnih območjih. Travniki na območju Dravske ravnine obsegajo skromnih 7 %, večji pa je njihov delež v Halozah (25,3 %) in Slovenskih goricah (18,9 %). Delež travinja je glede na razvito živinorejo zelo skromen, kar je posledica velikega deleža krmnih rastlin na njivah.

Slika 46:

Vinogradniška pokrajina zaznamuje večji del Spodnjega Podravja in daje regiji značilno prostorsko identiteto.

Ravnina ob Dravi (Dravsko in Ptujsko polje) je območje največje zgoščitve prebivalstva, gospodarske in prometne infrastrukture v Spodnjem Podravju, zato je tu pozidanih kar 10,8 % površin.

Preglednica 12: Pregled rabe tal po pokrajinskih enotah Spodnjega Podravja leta 2008.

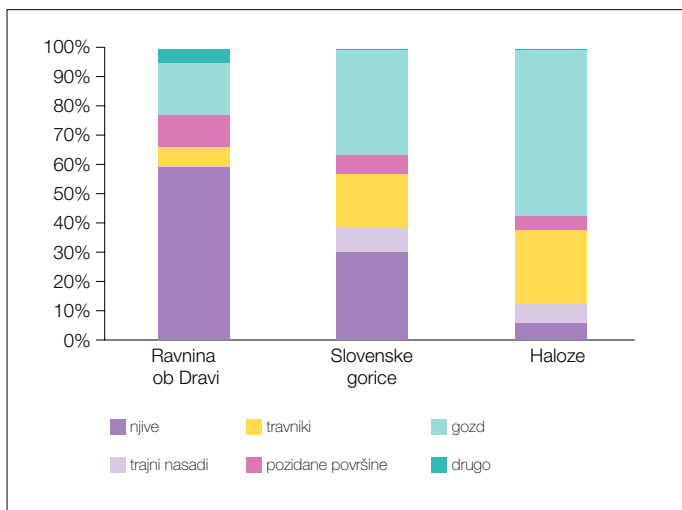
Raba tal	Ravnina ob Dravi (ha)	Delež (%)	Slovenske gorice (ha)	Delež (%)	Haloze (ha)	Delež (%)
Gozd	4740,5	18,0	12.199,6	35,8	14.571,3	57,1
Vinogradi in sadovnjaki	78,7	0,3	2730,2	8,0	1695,2	6,6
Njive	15.608,2	59,4	10.364,6	30,4	1508,9	5,9
Travinje	1820,4	6,9	6452,5	18,9	6452,8	25,3
Pozidano	2829,8	10,8	2226,1	6,5	1214,0	4,8
Drugo	1186,9	4,5	130,0	0,4	89,0	0,3
Skupaj	26.264,5	100	34.103,0	100	25.531,2	100

Vir: MKGP, 2009.

Na ravnini določajo rabo tal predvsem pedogeografske in hidrogeografske razmere. Na holocenskih ravninah v Spodnjem Podravju prevladujejo obrečne in oglejene prsti. Te ravnice so zaradi manj ugodnih pedoloških razmer in zaradi poplav primernejše za travnike in pašnike. Drava je na obeh straneh široko nasula prod in pesek, ki sta matična podlaga karbonatnim obrečnim prstem. Te se razprostirajo v bližini reke, plitve so primerne za loge, srednje globoke in globoke prsti pa so zelo primerne za kmetijstvo. Na ilovnatih in peščeno-prodnatih usedlinah so nastale oglejene prsti, ki so vlažnejše in primerne za travinje. Travniki prevladujejo tudi na oglejenih prsteh ob reki Dravinji in ob levih pritokih Drave (Grajena, Rogoznica, Pesnica) ter na meljasti in glinasti ilovici nanosov Ščavnice (naravno so se tukaj razraščali mokri travniki, sestoji črne in sive jelše). (Lovrenčak, 1996)

Nad holocenskimi ravninami rek se dvigajo bolj ali manj izrazite pleistocenske terase. Na terasah ob Dravi, ki so iz proda in peska, so nastale distrične rjave prsti in distrični ranker, ki nudijo dokaj ugodne razmere za poljedelstvo (Vovk, 1996). Vendar je to območje s stališča varstva okolja konfliktno, saj se kot eno največjih virov pitne vode izključuje tako z intenzivnim poljedelstvom kot z vse močnejšim pritiskom širitve drugih dejavnosti (in posledično pozidave površin). Na terasi v širši okolici Dornave so se na pleistocenski ilovici razvile evtrične rjave prsti, na obrobju proti dolinama Pesnice in Rogoznice pa so globoko oglejene. Tudi te prsti so primerne za poljedelstvo in travnike. Na skrajnem vzhodnem delu Dravske ravnine se širi terasa Ormoške Dobrave, ki je debelo prekrita s pleistocensko ilovico. Tod so nastali psevdogleji (Lovrenčak, 1996). Ker so razmere dokaj neugodne za rast kulturnih rastlin, jih v veliki večini porašča gozd. Gozd prevladuje tudi na kisljih in slabo rodovitnih prsteh v srednjem, gozdnatem delu Dravskega polja.

Gričevnata območja so zaradi specifičnih naravnogeografskih razmer primerna za drugačno rabo tal. Razen pedogeografskih dejavnikov je pomemben še relief (vpliva tudi na pedogenezo), ki bistveno modificira mikroklimatske razmere in ustvarja specifično topoklimo. Gričevnato območje je zaradi večjih naklonov manj primerno za intenzivno poljedelstvo. Na večjih naklonih z južno ekspozicijo in večjo relativno višino

Slika 47:
Prikaz strukture rabe tal
po pokrajinskih enotah
Spodnjega Podravja.

Vir: MKGP, 2009.

so območja, ki so primerna zlasti za vinogradništvo in sadjarstvo (Vovk, 1996). Severne ekspozicije so primerne za travnike in pašnike, strmejšje lege pa poraščajo gozdovi. Južne ekspozicije v zadnjih desetletjih postajajo vse bolj zanimive tudi za poselitev kljub dejstvu, da so pobočja zaradi manj ugodnih geomehanskih lastnosti (zemeljski usadi, plazovi) za gradnjo manj primerna. Prvotna poselitev terciarnega gričevja je bila skoraj izključno usmerjena na slemena, kjer je podlaga za gradnjo stabilnejša. V osrednjem delu terciarnih Haloz prevladujejo karbonatne rendzine in evtrične rjave prsti na laporju in lapornatih kamninah, kjer je mogoče gojiti vinsko trto. Sadno drevje uspeva na evtričnih rjavih prsteh in če so te prsti na položnem površju, so kmetje na njih uredili tudi njive. Na robnem delu Haloz (zlasti na jugozahodu) so bolj zastopane nekarbonatne kamnine (kremenov peščenjak, konglomerat). Te zaradi kisle reakcije prsti, drugih kemičnih in fizikalnih lastnosti prsti ter razgibanega gričevnatega reliefa pretežno porašča gozd. V osrednjem delu Slovenskih goric so se na nekarbonatnih kamninah razvile distrične rjave prsti in psevdogleji. Na obeh tipih so na položnem površju prevladujoče njive, na distričnih rjavih prsteh ter na najbolj strmih zemljiščih pa vinska trta in sadno drevje. V vzhodnem, pretežno lapornatem delu Slovenskih goric, prevladujejo evtrične rjave prsti, ki so zelo ugodne za rast vinske trte. (Lovrenčak, 1996)

Analiza sprememb kmetijske rabe zemljišč

V nadaljevanju smo posebno pozornost namenili predvsem aktualnim spremembam rabe kmetijskih zemljišč. Izhajali smo iz dejstva, pa so kmetijska zemljišča neobnovljiv naravni vir, njihova ustrezna (trajnostna!) raba pa povečuje okoljsko, prostorsko in estetsko vrednost prostora. **Spremembe rabe kmetijskih zemljišč** so prisotne v pretežnem delu Slovenije, najbolj izrazito pa se kažejo v:

- Negospodarni ter okoljsko in prostorsko netrajnostni rabi prostora in posledično degradaciji ter trajni izgubi tega naravnega vira. Prostorski razvoj gre v smeri

intenzivne pozidave kvalitetnih kmetijskih zemljišč.

- Zaraščanju kmetijskih zemljišč. Proces je najbolj intenziven na manj kakovostnih kmetijskih zemljiščih.
- Degradaciji podobe kulturne pokrajine. Za Slovenijo značilna pestrost rabe prostora (preplet njivske in travniške rabe ter gozda) se z zaraščanjem in intenzivno pozidavo izgublja. Govorimo lahko o izgubljanju značilne prostorske identitete.

Slika 48:

Primer obnove vinogradov
v Slovenskih goricah
(Jeruzalem).

Prevladujoče procese spreminjanja rabe tal kot so npr. pozidava, zaraščanje, ozelenjevanje idr. je mogoče zaznati v pokrajini brez podrobnih analiz, ustrezno pa te procese lahko ovrednotimo le s pomočjo relevantnih prostorskih podatkov. Glede na težnje v prostorskem razvoju smo se osredotočili na tiste spremembe, ki so prostorsko najbolj obsežne in vsebinsko relevantne – gre za izgubo ali degradacijo kmetijskih zemljišč ter ekstenzifikacijo oziroma opuščanje kmetijske rabe, kar se odraža v spremembah kmetijskih kategorij v (1) kategorijo **pozidana zemljišča**, v (2) kategorijo **gozd** (ter sorodne kategorije kot so gozd in ostale poraščene površine, kmetijsko zemljišče poraslo z gozdnim drevjem) ter v (3) kategorijo **zemljišča v zaraščanju** (ter mešana raba zemljišč). Namenoma smo ločeno obravnavali spremembe rabe v gozd od tistih sprememb, ki vodijo »le« v zemljišča v zaraščanju. Glede vzpostavitve prvotne kmetijske rabe je namreč veliko več možnosti, da ponovno usposobimo za kmetijsko rabo površine, ki se šele zaraščajo. Vse navedene spremembe označujejo že prej omenjeni procesi, katerih kratko strnjeno definicijo podajamo v nadaljevanju.

Pozidava; proces širjenja obsega pozidanih zemljišč kot posledica urbanizacije. Na eni strani gre za prostorsko širitev mest (npr. Ptuja), po drugi strani pa se podeželska naselja funkcijsko in prostorsko postopoma spreminjajo in dobivajo vse bolj mestni značaj. Celoten pokrajinski videz se spremeni, poveča se gostota zazidave in obseg prometne infrastrukture (Kladnik, 1999). Z vidika prsti predstavlja pozidava nepovraten proces in dokončno uničenje tega naravnega vira.

Zaraščanje; proces spreminjanja kmetijskih zemljišč v grmičevje in gozd. Pogosto je povezano z neugodnimi demografskimi razmerami in opuščanje obdelave predvsem manj kakovostnih in slabše dostopnih kmetijskih zemljišč (Kladnik, 1999). Z vidika prsti

kot dela okolja zaraščanje ne predstavlja degradacije. Glede na spremembe rabe in strukturo zemljišč v slovenskem prostoru ga ocenjujemo kot izrazito negativno težnjo prostorskega razvoja. Učinki tega procesa se kažejo v propadanju kulturne pokrajine in siromašenju pestrih habitatov, ki so nastali z značilnim prepletanjem kmetijske in gozdne rabe. Pri naši analizi smo opredelitev zaraščanja nekoliko prilagodili. Zaradi pomembno visokega deleža kmetijskih zemljišč v zaraščanju smo ločeno analizirali spremembe kmetijskih kategorij rabe tal v kategorijo kmetijska zemljišča v zaraščanju. Spreminjanje kmetijskih kategorij rabe v gozd pa smo poimenovali **ogozdovanje** (kar je po definiciji sinonim za zaraščanje).

Neposredna primerjava po posameznih kategorijah rabe tal med letoma 2000 in 2008 še ne odraža dejanskih sprememb in procesov, ki oblikujejo današnjo podobo kulturne pokrajine celotne regije. Upoštevati je potrebno tudi nekatere metodološke spremembe pri zajemu podatkov na strani MKGP, zato prihaja npr. pri kategoriji rabe pozidane površine celo do zmanjšanja obsega, čeprav smo bili v zadnjem desetletju priče obsežni graditvi objektov in prometne infrastrukture v regiji. Prav zaradi tega je za interpretacijo pojavov spremembe rabe predvsem kmetijskih kategorij zemljišč potrebna bolj poglobljena analiza.

Indeks spremembe rabe zemljišč za obdobje med leti 2000 in 2008 kaže na povečanje površin gozdov, v manjšem obsegu tudi travinja ter zmanjšanje obsega njiv in vinogradov.

Preglednica 13: Sprememba rabe tal v Spodnjem Podravju med letoma 2000 in 2008.

Raba tal	2000 (ha)	2000 (%)	2008 (ha)	2008 (%)	Indeks spremembe rabe
Gozd	27.627,7	32,2	29.882,1	34,8	108,2
Zaraščanje	1838,4	2,1	1629,3	1,9	88,6
Vinogradi in sadovnjaki	5027,9	5,9	4743,9	5,5	94,4
Travinje	14.454,2	16,8	14.725,7	17,1	101,9
Njive	28.889,4	33,6	27.241,8	31,7	94,3
Odpri prostor	37,8	0,0	17,4	0,0	46,0
Pozidane površine	6525,7	7,6	6270,0	7,3	96,1
Voda, zamočvirjeno	1482,6	1,7	1388,6	1,6	93,7
Skupaj	85.884	100	85.899	100	-

Vir: MKGP, 2009.

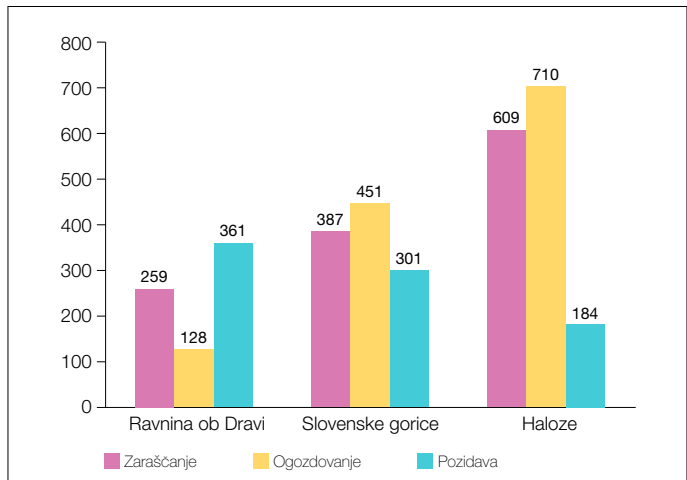
Tudi spremembe po posameznih značilnih pridelovalnih območjih moramo obravnavati z določeno mero kritičnosti zaradi metodoloških prilagoditev in posledično določenih odstopanj »napak« pri izračunih. Vendar moramo dobljene rezultate vrednotiti na nivoju celotne regije oziroma posameznega pridelovalnega območja, kjer pa se te napake zabrišejo.

Skupne površine kmetijskih zemljišč, kjer je v omenjenem obdobju prišlo do sprememb rabe, znaša 3390 ha (od skupaj skoraj 86.000 ha površja). Največ kmetijskih površin je bilo podvrženih **ogozdovanju**, torej so se kmetijske kategorije rabe spremenile v gozd. To je

posledica slabših pogojev za kmetovanje, le deloma tudi opuščanja kmetijstva na manj ugodnih legah, demografskih teženj (npr. staranja prebivalstva) ipd.

Slika 49:

*Spremembe rabe (v ha)
po pokrajinskih enotah
Spodnjega Podravja med
leti 2000 in 2008.*

Vir: MKGP, 2009.

V povezavi z napredovanjem površine gozda in zemljišč v zaraščanju velja izpostaviti t.i. **območja z omejenimi dejavniki za kmetijstvo (OMD)**. Na celotnem območju Spodnjega Podravja se pojavljajo hribovita območja in območja s posebnimi naravnimi omejitvami. Hribovita območja pokrivajo 24.222 ha (28,2 %) in obsegajo območje celotnih Haloz ter še del Slovenskih goric. Območja s t.i. posebnimi naravnimi omejitvami za kmetijstvo prevladujejo in skupaj obsegajo 33.947 ha (območje Slovenskih in Dravinjskih goric), kar predstavlja skoraj 40 %. (MKGP, 2009)

Oznaka naravnih razmer za kmetijstvo v Sloveniji je v splošnem neugodna. Najpogosteje se izpostavlja razmeroma majhen delež kmetijskih zemljišč od skupnih površin in neugoden relief, kar vse vpliva na manjšo kmetijsko proizvodno sposobnost, ožji izbor kultur in s tem manjšo prilagodljivost tržnim razmeram ter nasploh dražjo pridelavo. Posledično je manj ugodna tudi velikostna struktura kmetij, kar vpliva na manjšo storilnost in razmeroma velik delež mešanih kmetij.

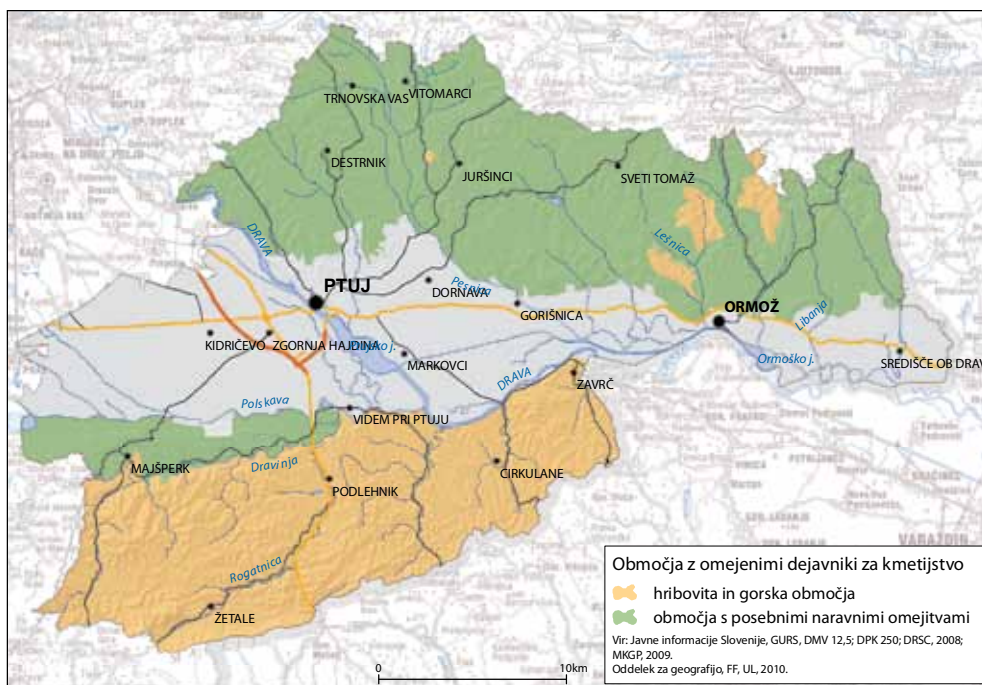
Po zastopanosti območij (in obsegu izplačil) za OMD je jasno izražen njihov pomen predvsem za vzdrževanje kmetijske rabe in kulturne pokrajine, ker pa so razmere za kmetijstvo specifične in prevladujejo ekstenzivnejše oblike pridelave, je poudarjena tudi njihova vloga za spodbujanje sonaravnih oblik kmetijstva.

Podrobnejši pregled posameznih težavnostnih območij pridelave pokaže njihove temeljne značilnosti in predvsem fizičnogeografske dejavnike, ki bistveno vplivajo na oteženo kmetijsko pridelavo in manjšo količino pridelka.

Za **hribovita in gorska območja**, kamor se uvršča celotno območje Haloz in del Slovenskih goric je značilna omejenost možnosti uporabe kmetijskih zemljišč, za njihovo obdelavo pa je potrebna uporaba prilagojene, praviloma dražje mehanizacije. Za določitev teh območij se upoštevata kriterija nadmorska višina in nagib, saj so na nižji nadmorski višini preveč

Slika 50: Območja z omejenimi dejavniki za kmetijstvo (OMD) v Spodnjem Podravju.

strmi nagibi enako omejujoči kot omejene možnosti na višjih nadmorskih višinah. Zaradi višje nadmorske višine je krajša tudi vegetacijska doba, kar bistveno vpliva na možnost izbire kulturnih rastlin. Med hribovska in gorska območja se uvrščajo vsa območja, kjer je povprečna nadmorska višina najmanj 700 m ali povprečen nagib najmanj 20 % oziroma istočasno povprečna nadmorska višina najmanj 500 m in povprečni nagib najmanj 15 % (za preračun se uporablja DMR 25 x 25 m). Hribovska in gorska območja so med OMD v Sloveniji prevladujoča in pokrivajo dobrih 72 %, v Spodnjem Podravju pa je teh območij manj, le 28 %.

Na **območjih s posebnimi omejitvami**, ki so geografsko zaokrožena območja (Slovenske in Dravinjske gorice), je potrebno nadaljevati s kmetijsko dejavnostjo kot glavnim elementom ohranjanja kulturne pokrajine zaradi različnih vzrokov; ohranjanja okolja, vzdrževanja podeželja in varstva ter razvoja turističnega potenciala območja. Skupaj ta območja predstavljajo 10 % celotne površine Slovenije, v Spodnjem Podravju pa je teh območij kar 40 %. Kriteriji za njihovo opredelitev so zelo različni, bistveno pa je, da je zaradi specifičnih naravnih omejitev kmetijska pridelava močno otežena. Posebne naravne omejitve so v Sloveniji zelo heterogene: erozija na območju gričevja v osrednji in vzhodni Sloveniji (Goričko, Slovenske gorice, Dravinjska gorice), pogoste poplave (poplavno območje ob reki Krki), močna burja (Vipavska dolina), bogastvo habitatov (Ljubljansko barje), specifična kraška območja (Kras, Dolenjsko podolje). (Klemenčič, Lampič, Potočnik Slavič, 2008)

Med t.i. **druga območja z omejenimi dejavniki** sodijo tista območja, ki jim grozi opuščanje rabe zemljišč, za njihovo prihodnost (živost podeželja in kulturno pokrajino)

pa je spodbujanje kmetijske dejavnosti nujno. Gre za homogena pridelovalna območja, ki pa morajo izpolnjevati štiri kriterije in sicer:

- slabo produktivnost tal; prevladujoč obseg slabše produktivnih tal, slabše kategorije predstavljajo najmanj 78 %,
- nizek katastrski dohodek zaradi slabšega ekonomskega učinka kmetijstva,
- delež zaposlenih v kmetijstvu dosega najmanj 14 %,
- demografski kriterij; gostota prebivalstva nižja od 50 prebivalcev na km² ali letna stopnja rasti prebivalstva nižja od 0,5 %.

Med druga območja z omejenimi dejavniki se v Sloveniji uvrščata območje Suhe in Bele krajine in predstavljajo 4 % celotne površine, na območju Spodnjega Podravja pa tega tipa OMD ni.

Območja z omejenimi dejavniki za kmetijstvo so bila določena s Programom razvoja podeželja za obdobje 2004 – 2006 in dopolnjena s Programom za obdobje 2007 – 2013. Kmetom (lastnikom zemljišč na območjih OMD) so tako dodeljene dodatne finančne spodbude (izravnalna plačila) za ohranjanje kmetovanja na pridelovalno bolj zahtevnih območjih in so namenjena kritju dodatnih stroškov, ki nastajajo pri obdelovanju zemlje zaradi težjih naravnih danosti, ki neugodno vplivajo na kmetovanje in izrazito poddržijo pridelavo. S tem ukrepom podpore se ohranja kmetovanje na območjih, kar bi bilo sicer v danih razmerah mnogo težje, ponekod pa povsem nemogoče.

Tudi **zaraščanje** v Spodnjem Podravju je posledica velikega deleža območji z omejenimi dejavniki za kmetijstvo. Gre za območja njiv, trajnih nasadov in travnikov, kjer v zadnjih letih zaradi vse slabšega obdelovanja napreduje grmovje in se postopoma zaraščajo. Največji obseg teh območjih je po pričakovanju v Halozah.

Kljub temu, da je obseg sprememb zaradi **pozidave** absolutno gledano najmanjši (846 ha), pa gre za nepovratne spremembe v rabi prostora in zato za dokončno izgubo kmetijskih zemljišč in prsti (kot neobnovljivega naravnega vira). Konflikt interesov kmetijstva in urbanega razvoja je najbolj prisoten na Ravnini ob Dravi in manj na pridelovalnih območjih Haloz (in Dravinjskih goric) ter Slovenskih goric. Pomemben dejavnik pozidave je gostota poselitve in infrastrukture, ki je na pridelovalnem območju Ravnina ob Dravi največja. Tu je v obravnavanem obdobju potekala tudi gradnja večjega infrastrukturnega projekta južne obvoznice Ptuja.

Preglednica 14: Obravnavane spremembe kmetijske rabe tal (v ha) v Spodnjem Podravju v obdobju od leta 2000 do 2008.

Sprememba kmetijske rabe tal	Ravnina ob Dravi	Slovenske gorice	Haloze	Skupaj
Zaraščanje	259,4	386,8	609,4	1255,6
Ogozdovanje	128,1	451,0	709,5	1288,6
Pozidava	360,7	301,0	184,1	845,8
Skupaj	748,2	1138,8	1503,0	3390,0

Vir: MKGP, 2009.

V nadaljevanju smo opravili tudi podrobno analizo sprememb rabe in sicer po posameznih kategorijah kmetijske rabe. Največjemu obsegu sprememb je bila podvržena kmetijska kategorija travniki. Kar 24,8 % vseh obravnavanih sprememb predstavlja zaraščanje, 29,5 % pa ogozdovanje travnikov. Kmetijski kategoriji, ki sta bili pozidani v največjem obsegu, sta travniki in njive. Pozidava njiv in vrtov predstavlja 10,5 % obravnavanih sprememb rabe tal, pozidava travnikov pa 10,1 % (MKGP, 2009).

Preglednica 15: Obravnavane spremembe kmetijske rabe tal v Spodnjem Podravju po pridelovalnih območjih in posameznih kategorijah rabe tal.

Sprememba kmetijske rabe tal	Ravnina ob Dravi	Slovenske gorice	Haloze	Skupaj
Zaraščanje intenzivnih in ekstenzivnih sadovnjakov	3,9	24,7	26,6	55,3
Zaraščanje trajnih, ekstenzivnih in intenzivnih travnikov	124,4	221,2	494,5	840,1
Zaraščanje hmeljišč in ostalih trajnih nasadov	0,6	0,0	0,0	0,6
Zaraščanje njiv in vrtov	130,4	124,7	26,6	281,8
Zaraščanje vinogradov	0,1	16,1	61,6	77,8
Zaraščanje trstičja	0,1	0,0	0,0	0,1
Ogozdovanje intenzivnih in ekstenzivnih sadovnjakov	1,2	34,6	33,7	69,6
Ogozdovanje trajnih, ekstenzivnih in intenzivnih travnikov	89,0	280,4	630,1	999,5
Ogozdovanje hmeljišč in ostalih trajnih nasadov	2,1	0,0	0,0	2,1
Ogozdovanje njiv in vrtov	35,7	116,1	20,0	171,8
Ogozdovanje vinogradov	0,1	19,8	25,7	45,7
Ogozdovanje trstičja	0,0	0,0	0,0	0,0
Pozidava intenzivnih in ekstenzivnih sadovnjakov	18,1	36,7	13,8	68,7
Pozidava trajnih, ekstenzivnih in intenzivnih travnikov	123,6	111,3	107,9	342,8
Pozidava hmeljišč in ostalih trajnih nasadov	0,1	0,0	0,0	0,1
Pozidava njiv in vrtov	217,8	106,7	31,5	355,9
Pozidava vinogradov	1,1	46,2	31,0	78,3
Skupaj	748,2	1138,7	1503,0	3390,0

Vir: MKGP, 2009.

Po naših analizah se kaže, da je bilo v zadnjih osmih letih spremembam kmetijske rabe podvrženega 2,8 % območja Ravnine ob Dravi, 3,3 % območja Slovenskih goric in kar 5,9 % Haloz. Po posameznih pridelovalnih območjih smo ovrednotili obseg in strukturo sprememb ter izpostavili glavne značilnosti:

Ravnina ob Dravi; Največ kmetijskih zemljišč je bilo pozidanih (360,70 ha) in trajno izgubljenih. Pozidava tako predstavlja kar 48 % proučevanih sprememb kmetijske rabe. Največ je bilo pozidanih njiv in vrtov ter travnikov. Sledi zaraščanje, ki predstavlja 34,7 % sprememb. Najbolj so se zaraščali njive in vrtovi, kar je za pridelovalno najugodnejše območje regije presenetljivo, vendar gre lahko v manjšem obsegu za opuščanje kmetijske rabe. Ogozdovanje je na tem pridelovalnem območju manj intenzivno in predstavlja le 17 % sprememb. Večinoma so bili ogozdjeni travniki (MKGP, 2009).

Slovenske gorice; Od vseh obravnavanih sprememb kmetijske rabe tal na območju Slovenskih goric je bilo najintenzivnejše ogozdovanje. To je predstavljalo 39,6 % vseh sprememb. Najbolj so bili ogozdovanju podvrženi travniki. Zaraščanje obsega 34 % sprememb kmetijske rabe, v največji meri so bili temu procesu podvrženi travniki. Pozidava predstavlja 26,4 % sprememb, najbolj se je širila na območja travnikov (MKGP, 2009).

Haloze; Območja spreminjanja kmetijske rabe v Halozah in Dravinjskih goricah je najbolj obsežno, skupaj predstavlja kar 1503,1 ha. Največ kmetijskih zemljišč je bilo podvrženih ogozdovanju, ki je obsegalo 47,2 %, travniki pa so tista zemljiška kategorija z največjim obsegom sprememb (41,9 % sprememb na tem območju). 40,5 % sprememb kmetijske rabe tal predstavlja zaraščanje, kateremu so bili najbolj podvrženi travniki. Pozidava kmetijskih zemljišč obsega 12,2 % sprememb kmetijske rabe, med katerimi je bilo največ pozidanih travnikov (MKGP, 2009).

Podrobna analiza sprememb v rabi zemljišč in ustrezne interpretacije rezultatov so ključne za bodoče načrtovanje prostorskega in gospodarskega razvoja regije. Najbolj pereče je hitro napredovanje pozidave kmetijskih zemljišč, ki je najobsežnejše na za kmetijsko dejavnost najugodnejši Ravnini ob Dravi. Na drugi strani so Haloze z Dravinjskimi goricami še naprej podvržene hitremu napredovanju gozda, saj je tu obseg sprememb kmetijskih zemljišč v kategorije zemljišč v zaraščanju in gozdna zemljišča daleč največji. Skupen evidentiran obseg za kmetijstvo »izgubljenih« zemljišč jv zadnjih osmih letih na celotnem območju Spodnjega Podravja 3390 ha, kar predstavlja 3,9 % celotnega preučevanega območja.

Viri in literatura

- Kladnik, D., 1999. Leksikon geografije podeželja. Inštitut za geografijo, Ljubljana, 318 str.
- Kladnik, D., Ravbar, M., 2003. Členitev slovenskega podeželja. Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Ljubljana, 196 str.
- Klemenčič, M. M., Lampič, B., Potočnik Slavič, I. 2008. Življenjska (ne)moč obrobnihih podeželskih območij v Sloveniji. GeograFF 3, Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 149 str.
- Lovrenčak, F., 1996. Pedogeografska regionalizacija Spodnjega Podravja s Prlekijo. V: Spodnje Podravje s Prlekijo – možnosti regionalnega in prostorskega razvoja. 17. zborovanje slovenskih geografov, Ptuj, 21. – 23. oktober 1996. Ljubljana, Zveza geografskih društev Slovenije, str. 37- 42.
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Dejanska raba tal. URL: <http://rkg.gov.si/GERK/> (citirano 15.5.2009).
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Program razvoja podeželja 2007 – 2013. http://www.mkgp.gov.si/si/delovna_podrocja/program_razvoja_podezelja_2007_2013/ (citirano 2.4.2010).
- Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2009. Evidenca dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, Podatkovne zbirke za leto 2008.
- Občinski program varstva okolja za mestno občino Ptuj – stanje okolja, 2007. http://www.ptuj.si/_pdf/okolja_%20za_javno_razgrnitev.pdf (citirano 26.11.2008)

- Rebernik, D., Lampič, B., Mrak, I., Potočnik Slavič, I., Pak, M., Repe, B., Špes, M., Zupančič, J., Gačnik, A., 2010. Značilnosti regionalnega razvoja in razvojni potenciali Spodnjega Podravja, aplikativni raziskovalni projekt, zaključno poročilo. Filozofska fakulteta, Znanstveno-raziskovalno središče Bistra, Ljubljana, 254 str.
- Skupna kmetijska politika proti letu 2020: odzivi na prihodnje izzive povezane s hrano, naravnimi viri in ozemljem. 2010. Sporočilo komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij. COM (2010). 672 konč.
- Suhadolc, M., Sušnik, A., Lobnik, F., Kajfež Bogataj, L., Gregorčič, G., Bergant, K., 2010. Izzivi Slovenije na področju suš in degradacije tal: uresničevanje ciljev Konvencije ZN o boju proti degradaciji - dezertifikaciji tal (UNCCD), Agencija RS Slovenije za okolje. 76 str. <http://www.svo-rs.si/web/portal.nsf/dokumentiweb/95DC9A258D542D63C1257758005109FC?OpenDocument> (citirano 13.12.2010).
- Terensko delo, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2009.
- Vovk, A., 1996. Pedološka podlaga kot osnova za kmetijsko rabo tal. V: Spodnje Podravje s Prlekijo – možnosti regionalnega in prostorskega razvoja. 17. zborovanje slovenskih geografov, Ptuj, 21. – 23. oktober 1996. Ljubljana, Zveza geografskih društev Slovenije, str. 23- 35.
- Vrščaj, B., 2007. Urbanizacija tal v Sloveniji. V: Strategija varovanja tal v Sloveniji (zbornik referatov). Pedološko društvo Slovenije, Ljubljana, str. 263-280.